

notes 25_2023
konserwatorski

Redaktor naczelny
Joanna Ważyńska

Komitet redakcyjny
Ewa Potrzebicka – przewodnicząca
dr hab. Marzenna Ciechańska
dr hab. Elżbieta Jabłońska
dr Władysław Sobucki
Bogdan Filip Zerek

Projekt okładki **Waldemar Koralewski | Portlab**
Projekt wnętrza **Waldemar Koralewski, Ewa Dajksler | Portlab**
Redakcja i korekta **Agnieszka Konopka**
Tłumaczenie streszczeń **Szymon Żuchowski**
Tłumaczenie artykułu Katarzyny Garczewskiej-Semki **Sławomir Paluch /eCORRECTOR**
Skład **Andrzej Dybowski**

Copyright © Biblioteka Narodowa, Warszawa 2023

ISSN 2657-3083 (publikacja w wersji elektronicznej)

ISSN 1509-5681 (publikacja w wersji drukowanej)

Nakład 200 egz.

Druk i oprawa: Drukarnia Akapit Sp. z o.o., Lublin

Kroje pisma
Utopia, Zaluski

Biblioteka Narodowa
al. Niepodległości 213
02-086 Warszawa
www.bn.org.pl

notes 25_2023
konserwatorski

Biblioteka Narodowa

Warszawa 2023

Spis rzeczy

9 — Od Redakcji

Jubileusz „Notesu Konserwatorskiego”

17 — 25 lat „Notesu Konserwatorskiego”. Polityka ochrony zbiorów bibliotecznych

Ewa Potrzebicka

47 — „Notes Konserwatorski” – osobiste odczytanie treści

Władysław Sobucki

Polityka ochrony i konserwacji zbiorów

75 — Digitalizacja zabytkowych książek – nowe spojrzenie, nowe możliwości

Dorota Jutrzenka-Supryn, Jolanta Czuczko

Fizyka, chemia i mikrobiologia w ochronie i konserwacji zbiorów

97 — Zarys historyczny papiernictwa japońskiego na przełomie XIX i XX wieku w aspekcie metod produkcji papieru stosowanego do odbitek graficznych – badania porównawcze technologii wykonania papieru w kopiach drzeworytów japońskich powstałych w okresie Taishō z oryginałami pochodzącymi z epoki Edo

Ewa Sobiczewska

Historia, badania i konserwacja fotografii

149 — Zagadnienia związane z konserwacją i ochroną trzech fotografii ze zbiorów Muzeum Warszawy o różnej technice wykonania i zniszczeniach

Katarzyna Jończyk, Izabela Zając

Z praktyki konserwatora

- 177 — Znak prestiżu. Rozważania o oprawach rysunku na marginesie wystawy „Jan Piotr Norblin. Sentymentalny reporter” w Zamku Królewskim w Warszawie, 2022
Katarzyna Garczevska-Semka
- 205 — A sign of prestige. Reflections on the framing of a drawing on the sidelines of the exhibition “Jan Piotr Norblin. Sentymentalny reporter” at the Royal Castle in Warsaw, 2022
Katarzyna Garczevska-Semka
- 233 — Jeszcze o makulaturze introligatorskiej z tekstem hebrajskim odnalezionej w poznańskiej księdze ziemskiej z lat 1400–1407
Adam Kozak

Konferencje, warsztaty, wydarzenia

- 259 — Kalendarium wydarzeń 2023
Agata Lipińska
- 267 — Noty o Autorach

Contents

- 9 — **Editor's Note**
- “Notes Konserwatorski” Jubilee**
- 17 — **25 years of “Notes Konserwatorski”. Library collections preservation policy**
Ewa Potrzebnicka
- 47 — **“Notes Konserwatorski” – a personal reading**
Władysław Sobucki
- Preservation and Conservation Policy**
- 75 — **Digitisation of historic books – new perspectives, new possibilities**
Dorota Jutrzenka-Supryn, Jolanta Czuczko
- Physics, Chemistry and Microbiology in Preservation and Conservation**
- 97 — **An outline of the history of Japanese papermaking at the turn of the 19th and 20th centuries regarding paper production methods used for prints. Part II – comparative research on technologies of producing paper used for Japanese woodcut prints made in the Taishō period with originals from the Edo period**
Ewa Sobiczewska
- History and Conservation of Photography**
- 149 — **Problems of conservation and preservation of three differently made and damaged photographs from the collections of the Museum of Warsaw**
Katarzyna Jończyk, Izabela Zając

From a Conservator's Practice

- 205 — A sign of prestige. Reflections on the framing of a drawing on the sidelines of the exhibition “Jan Piotr Norblin. Sentymentalny reporter” at the Royal Castle in Warsaw, 2022

Katarzyna Garczewska-Semka

- 233 — One more time about the bookbinding waste paper with a Hebrew text found in the Poznań land register from 1400 to 1407

Adam Kozak

Conferences, Workshops, Events

- 259 — Calendar of Events in 2023

Agata Lipińska

- 267 — **About Authors**

W roku 2023 Biblioteka Narodowa wydała 25, jubileuszowy, numer „Notesu Konserwatorskiego”. To efekt 25 lat pracy redakcji, redaktorów, a ostatnio również recenzentów, lecz przede wszystkim szerokiego grona autorów, przez ćwierćwiecze dzielących się z czytelnikami swoją wiedzą i dokonaniem naukowymi. To ogrom ich czasu, cierpliwości, zaangażowania, ale również emocji. W miarę upływu lat lista współpracowników „Notesu”, zamieszczana na stronie internetowej, stale się wydłuża. Jednocześnie mijający czas wiąże się też z nieuchronnymi pożegnaniem. Nie ma już niestety wśród nas inicjatorki założenia pisma i pierwszej redaktorki, Barbary Drewniewskiej-Idziak, która odeszła w 2022 roku, a także znawcy technologii i badacza wytworów papierniczych, regularnie goszczącego na łamach pisma, dr. Józefa Dąbrowskiego, zmarłego w roku 2019. Oboje tworzyli wysoką jakość, jaką od początku swego istnienia prezentował „Notes Konserwatorski”.

Jubileuszowa refleksja podąża jednak przede wszystkim w przyszłość. Dzięki stałemu i niesłabnącemu zapotrzebowaniu i zainteresowaniu tematami związanymi z zachowaniem dziedzictwa narodowego w postaci zbiorów bibliotecznych i archiwalnych, łamy „Notesu Konserwatorskiego” wypełniane są nieprzerwanie artykułami poświęconymi organizacji i polityce ochrony zbiorów, spektakularnym konserwacjom, badaniom fizykochemicznym, mikrobiologicznym,

ale także historii sztuki czy zagadnieniom prawnym. Przez lata „Notes” z periodyku przygotowywanego przez konserwatorów dla hermetycznego środowiska bibliotekarsko-archiwistycznego ewoluował do postaci punktowanego czasopisma naukowego, notowanego w międzynarodowych bazach czasopism. Tym samym zyskał większe zainteresowanie środowiska naukowego, akademickiego, zarówno po stronie autorów, jak i odbiorców. W ciągu 25 lat wykształciło się nowe pokolenie konserwatorów-badaczy, dla których łamy „NK” stały się z jednej strony przestrzenią do prezentowania nowoczesnego podejścia do zagadnień konserwacji, a z drugiej – źródłem aktualnej i cenionej wiedzy z tej dziedziny. Patrząc z tej perspektywy, istnienie i dalszy rozwój „Notesu” wydają się nie tylko potrzebne, ale wręcz niezbędne.

W jubileuszowym numerze periodyku znalazło się miejsce na bardziej szczegółowe podsumowania. O ich przygotowanie poproszono dwoje członków komitetu redakcyjnego, zaangażowanych w tworzenie „Notesu” od początku istnienia czasopisma, czyli od 1998 roku, jako redaktorzy i autorzy.

W ramach XXVII Spotkań Konserwatorskich „Sztuka Konserwacji”, organizowanych przez Okręg Warszawski Związku Polskich Artystów Plastyków we współpracy z innymi instytucjami zajmującymi się konserwacją zabytków, w tym z Biblioteką Narodową, odbyła się specjalna sesja z okazji 25-lecia „Notesu Konserwatorskiego”. Artykuł Ewy Potrzebnickiej powstał na bazie referatu wygłoszonego podczas tej sesji, a poświęcony jest zagadnieniom polityki ochrony i konserwacji zbiorów bibliotecznych na przestrzeni minionego ćwierćwiecza. Autorka dokonuje przeglądu artykułów o tej problematyce, jakie ukazały się we wszystkich dotychczasowych numerach „Notesu Konserwatorskiego” i poddaje je krytycznej analizie.

Władysław Sobucki, autor kolejnego artykułu, który powstał w związku z jubileuszowym numerem „Notesu Konserwatorskiego”, przedstawia okoliczności, w jakich doszło w Bibliotece Narodowej do rozpoczęcia wydawania czasopisma. Dużo miejsca poświęca wieloletniemu programowi rządowemu „Kwaśny papier. Ratowanie w skali masowej zagrożonych polskich zasobów bibliotecznych i archiwalnych”, realizowanemu w latach 2000–2008, w wyniku którego rozpoczęto

w Polsce konserwację zagrożonych zbiorów z XIX i XX wieku. Kolejnym tematem wyróżnionym przez autora jako szczególnie interesujący, a przedstawianym na łamach początkowych numerów „Notesu”, są działania związane z ratowaniem zbiorów zalanych w wyniku powodzi z 1997 roku, która dotknęła południowe rejony Polski. Autor przypomina też inne wybrane artykuły, które w dotychczas publikowanych rocznikach „Notesu” najbardziej zasługują jego zdaniem na uwagę.

Powracając do charakterystyki kolejnych tekstów zamieszczonych w prezentowanym jubileuszowym „Notesie Konserwatorskim”, warto wspomnieć o artykule Doroty Jutrzenki-Supryn i Jolanty Czuczko, w którym autorki podejmują temat ochrony zbiorów poprzez ich digitalizowanie. Stały rozwój techniki służącej do rejestrowania obrazów stwarza możliwość uzupełnienia tradycyjnej digitalizacji o dodatkowe obrazy cyfrowe, przekazujące informacje dotyczące również materialnego aspektu zabytkowych woluminów. Dla całego spektrum tego rodzaju działań stworzono określenie „slow digitalisation”, a zawiera się w nim nie tylko tworzenie cyfrowych obrazów kart druku o wysokiej rozdzielczości, ale również zastosowanie szeregu technik obrazowania, takich jak: obrazowanie VIS w świetle widzialnym odbitym i przechodzącym, fluorescencja w UV, reflektografia IR, technika fałszywych kolorów IRFC, obrazowanie wielospektralne, wielomianowe mapy tekstury (*Polynomial Texture Maps, PTM*), analiza składu pierwiastkowego metodą spektroskopii fluorescencyjnej rentgenowskiej (tzw. makro XRF) oraz obrazowanie elementów zabytku pod mikroskopem. Próbę wykorzystania tego szerokiego spojrzenia na zabytkową książkę podjęto w Bibliotece Elbląskiej.

Ewa Sobiczewska z kolei, w drugiej części swojego artykułu, którego część pierwszą można przeczytać w 24 numerze „NK”, kontynuuje temat zmian technologicznych w tradycyjnych sposobach produkcji papieru w Japonii po 1858 roku i charakterystyki papierów używanych do wykonywania odbitek drzeworytniczych w okresie Meiji i Taishō. Tym razem autorka przedstawia analizę porównawczą oryginałów drzeworytów japońskich znajdujących się w Muzeum Narodowym w Krakowie z reprintami grafik powstałych na początku ery Taishō,

pochodzącymi z donacji Jensa Wiebela dla MNK. Obszerny materiał dokumentacyjny uzupełniają liczne makro- i mikroskopowe fotografie.

Izabela Zajac i Katarzyna Jończyk prezentują zagadnienia związane z konserwacją i ochroną trzech zabytkowych fotografii z XIX i z początku XX wieku ze zbiorów Muzeum Warszawy. Odbitki przedstawiały zróżnicowaną budowę technologiczną i znajdowały się w złym stanie zachowania. W celu rozpoznania budowy technologicznej obiektów przeprowadzono szereg specjalistycznych badań obrazujących, a także analizę historyczną, ikonograficzną oraz porównawczą. Uzyskane informacje wzbogaciły wiedzę Muzeum na temat fotografii.

W swoim artykule Katarzyna Garczewska-Semka omawia dawne techniki oprawy rysunku, w formie podkładki lub *passe-partout*, przygotowanych do prezentowania w ramie. Autorka szczegółowo charakteryzuje dekoracje, techniki wykonania, sposoby montażu i materiały. W artykule przytoczono przykłady niszczącego wpływu opraw na rysunki oraz zastosowanych rozwiązań. Na tym tle przedstawiono oprawy rysunków Jana Piotra Norblina ze zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie. Ze względu na rzadko prezentowaną, specjalistyczną tematykę, artykuł ten został udostępniony również w wersji angielskojęzycznej.

Artykuł Adama Kozaka z kolei nawiązuje do tekstu Hanny Zaremskiej, który ukazał się w 24. numerze „Notesu Konserwatorskiego”. Stanowi jego uzupełnienie, a w niektórych aspektach rozwinięcie. Autor przedstawił w nim historię badań nad księgą ziemską poznańską z lat 1400–1407, okoliczności odkrycia w niej pasków chroniących szycia składek z hebrajskim tekstem hagady paschalnej oraz szczegółowy opis kodykologiczny rękopisu. Rozległa kwerenda potwierdziła powszechność praktyki wykorzystania dawniejszych fragmentów pergaminowych przy oprawianiu późnośredniowiecznych i wczesnonowożytnych ksiąg sądowo-urzędowych. Autor wskazuje na korzyści płynące z interdyscyplinarnego podejścia do tego rodzaju zabytków piśmiennictwa, współpracy na linii historyk – konserwator, współdziałania osób badających dawną księżkę czy archiwalia z różnych perspektyw.

Bieżący numer zamyka przegląd tegorocznych wydarzeń związanych z konserwacją i ochroną zbiorów przygotowany przez Agatę Lipińską. Znalazły się w nim również premiery dwóch interesujących wydawnictw książkowych o tematyce związanej z ochroną zabytków.

*

Redakcja „Notesu Konserwatorskiego” serdecznie dziękuje wszystkim Autorkom i Autorom, Recenzentkom i Recenzentom oraz wszystkim byłym i obecnym Redaktorom i Redaktorom, którzy przez ćwierć wieku tworzyli profesjonalną formę i jakość „Notesu Konserwatorskiego”. Dziękujemy również wszystkim Czytelnikom, których zainteresowanie prezentowaną w „Notesie” tematyką nadaje sens pracy wkładanej w jego kształtowanie.

*